

VARSTVO NOVINARSKIH ZAUPNIH VIROV: PRAVNA UREDITEV IN STALIŠČA SLOVENSКИH NOVINARJEV**

Povzetek. Glavni cilj tega članka je raziskati, kako je varstvo novinarskih zaupnih virov opredeljeno v normativnih aktih Sveta Evrope in Evropske unije, kakšna je sodna praksa Evropskega sodišča za človekove pravice in kakšna je normativna ureditev zaščite virov v Sloveniji. Avtorja ugotavljata, da je v evropskem pravnem prostoru od novinarjev dopustno zahtevati razkritje skrivnega vira le izjemoma, ko za to obstaja intenziven javni interes, in predlagata spremembe slovenske zakonodaje. Analizo relevantnih pravnih dokumentov in sodne prakse dopolnjujeta z metodo polstrukturiranih intervjujev s 15 novinarji. Stališča intervjuvancev o dopustnosti razkritja zaupnega vira so različna, prevladujoče pa je, da je obljubo zaupnosti – razen v izjemnih okoliščinah – treba spoštovati.

Ključni pojmi: *zaupni viri informacij, varstvo vira, sodna praksa, Evropsko sodišče za človekove pravice, Zakon o medijih, stališča novinarjev, novinarska etika*

Uvod

Novinarji imajo v demokratičnih družbah pravico do nerazkritja zaupnih virov informacij. Ti so lahko nepogrešljivi, ko je recimo pri preiskovanju korupcije, zlorab oblasti ali organiziranega kriminala nemogoče dobiti vir, ki bi bil pripravljen javno spregovoriti. Če varstvo zaupnih virov ni ustrezno urejeno, mediji ne morejo učinkovito opravljati vloge varuha javnega interesa. Ker pa zaščita zaupnega vira – enako kot svoboda izražanja – ni absolutna pravica, se zastavlja vprašanje, pod katerimi pogoji jo je dopustno omejiti, in tudi, kako meje varovanja zaupnega vira postavljajo novinarji.

Društvo novinarjev Slovenije je v začetku leta 2014 ocenilo, “da je slovenska zakonodaja na področju varovanja novinarjevega vira informacij v primerjavi z evropskimi standardi pomanjkljiva” (UO DNS, 2014). Glavni

* Dr. Rok Čeferin, docent na Evropski pravni fakulteti v Novi Gorici; dr. Melita Poler Kovačič, redna profesorica na Fakulteti za družbene vede Univerze v Ljubljani.

** Izvirni znanstveni članek.

cilj tega članka je zato ugotoviti, kako je varstvo novinarjevih zaupnih virov opredeljeno v normativnih aktih Sveta Evrope in Evropske unije, kakšna je sodna praksa Evropskega sodišča za človekove pravice (ESČP) in kakšna je normativna ureditev varovanja virov v slovenskem pravnem prostoru.

Analizo relevantnih pravnih dokumentov in sodne prakse bova dopolnila s stališči novinarjev o merilih, ki bi jih ti uporabili pri presoji o razkritju zaupnega vira. Poglobljeni intervjuji s 15 novinarji slovenskih tiskanih, televizijskih in spletnih medijev, ki pri poročanju o politiki ali gospodarstvu uporabljajo zaupne vire, bodo omogočili vpogled v novinarsko poznavanje, razumevanje in sprejemanje pravnega okvira uporabe zaupnih virov informacij pri novinarskem delu.

Novinarstvo in zaupni viri informacij

V novinarstvu načeloma velja, da morajo biti viri informacij razvidni, ker če vir ni imenovan, javnost ne more oceniti njegove verodostojnosti. Zato je pomembno, da se novinar o zaupnosti dogovori po tehtnem premisleku, upoštevajoč kontekst in pomen informacije za državljane. Da bi presoja novinarjev bila utemeljena, so bili oblikovani številni nabori etičnih smernic za uporabo zaupnih virov (gl. npr. Boeyink, 1990; Duffy in Freeman, 2011), ki izpostavljajo predvsem naslednje: uporabo zaupnega vira le v skrajnih primerih; odobritev urednika; pojasnitev razlogov za zaupnost in čim bolj jasen opis vira; legitimnost tako novinarjevih kot virovih motivov za zaupnost; neodvisno preverjanje pri vsaj še enem viru.

Številni novinarski etični kodeksi imajo člene o zaupnih virih (Frost, 2000: 147), v katerih se – bolj ali manj podrobno – osredotočajo na pogoje, ki morajo biti izpolnjeni, da se novinar sme sklicevati na zaupni vir. Kodeks novinarjev Slovenije (DNS in SNS, 2010) v 8. členu recimo določa: "Novinar se z virom informacij, ki ga sicer lahko identificira, lahko dogovori za zagotavljanje anonimnosti. Takšen vir lahko uporabi le, če informacij ni mogel pridobiti na drug način, objava pa je v javnem interesu." Nekateri tuji kodeksi imajo še izrecnejša pravila. Novinarska agencija The Associated Press tako dopušča uporabo zaupnega vira le pod naslednjimi pogoji: zaupni vir sporoča informacijo o dejstvih in ne mnenj ali domnev; informacija je za novinarski prispevek ključnega pomena; informacija ni dostopna drugje kot pri viru, ki zahteva zaupnost; vir je zanesljiv in je na takem položaju, da lahko ima točno informacijo; uporabo informacije zaupnega vira mora odobriti urednik (AP News Values & Principles).

V nekaterih kodeksih členov o zaupnih virih ni (gl. Carney, 2012: 117–18), a tudi tisti, ki jih imajo, običajno ne navajajo omejitev varstva vira po objavi, in tudi kodeksi, ki omenjajo varovanje vira, niso enotni. Nekateri ga razumejo v absolutnem smislu, na primer kodeks britanskega časnika The

Guardian, ki pravi, da je "vire, ki jim je bila obljubljena zaupnost, treba varovati za vsako ceno" (The Guardian, 2011: 5), pa tudi Kodeks novinarjev Slovenije, ki določa, da je novinar "dolžan spoštovati dogovor o anonimnosti vira" (DNS in SNS, 2010: člen 8). Popolno spoštovanje profesionalne tajnosti pri zaupnih virih terja tudi deklaracija Mednarodne federacije novinarjev (IFJ, 1954/1986: člen 6). Etične smernice nizozemskega tiskovnega sveta je mogoče razumeti celo, kot da novinarjevo dolžnost ščitenja vira razširjajo na situacije, ko je vir zaupnost očitno pričakoval, četudi se zanjo ni izrecno dogovoril: "Novinar ščiti identiteto virov, ki jim je obljubil zaupnost, in virov, za katere je vedel ali bi lahko vedel, da so mu informacijo sporočili v pričakovanju, da ne bo razkril njihove identitete" (Raad voor de Journalistiek, 2010: člen 2.2.2). Maloštevilni kodeksi pri varovanju zaupnosti postavljajo omejitve, na primer etični kodeks portugalskega novinarskega sindikata, v katerem piše, da novinar zaupnega vira ne sme razkriti, tudi na sodišču ne, razen če mu je vir posredoval napačno informacijo (Sindicato dos Jornalistas, 1993: člen 6).

Strokovno-znanstvena literatura redko in nesistematično obravnava omejitve pri spoštovanju zaupnega vira. Wasserman (2005: 564) meni, da si ni težko zamisliti situacij, ko bi novinar moral prekršiti dogovor o zaupnosti, recimo ko bi s tem rešil življenje, preprečil resen zločin ali osvobodil nedolžnega zapornika. Day (2000: 167–68) kot morda najbolj prepričljiv razlog za razkritje navaja javni interes, med moralno opravičljive razloge pa je po njegovem mnenju mogoče uvrstiti tudi preprečitev potencialne škode za posameznike, manjše skupine v družbi ali celo velike institucije. V literaturi so opisani nekateri primeri, ko so novinarji razkrili zaupni vir (gl. npr. Smith, 1999: 134; Day, 2000: 172), razlog za razkritje pa so bile "spremenjene okoliščine", tj. bodisi ugotovitev, da je vir lagal, bodisi presoja, da je obveščenost javnosti pomembnejša od držanja obljube.

Ankete med novinarji kljub prevladujoči podpori zaščiti vira kažejo na nekatere razlike v stališčih. Da je razkritje vira nedopustno v kakršnihkoli okoliščinah, se je strinjalo 95 % ameriških novinarjev (Weaver in Wilhoit, 1986: 127), medtem ko je v Meyerjevi študiji 20 % vprašanih ameriških urednikov izbralo trditev, da je zaupnost treba ohranjati v vseh okoliščinah, 71 % trditev, da jo je mogoče prekršiti v posebnih okoliščinah, kot je recimo ta, da je vir novinarju lagal, in 9 % trditev, da je obljubo mogoče prekršiti, ko se urednik in novinar strinjata, da bi vztrajanje pri zaupnosti lahko povzročilo večjo škodo kot prelomljena obljuba (Meyer, 1989: 209). Razkritja zaupnega vira nikoli ne bi odobravalo 94 % francoskih in 95 % ameriških anketiranih novinarjev (McMane, 1993: 211), prav tako bi bilo to nesprejemljivo za 91 % nizozemskih novinarjev (Deuze, 2002a: 84). V primerjalni študiji stališč novinarjev v izbranih državah je razkritje zaupnega vira kot morda upravičeno označilo 10 % nemških, 9 % britanskih, 5 % ameriških

in 4% avstralskih anketirancev (Deuze, 2002b: 143). Zaključek Weaverjeve študije je, da je varovanje zaupnih virov "skoraj univerzalna profesionalna norma" (Weaver, 1996: 88): novinarji iz trinajstih držav, kjer so merili spremljivko *razkritje zaupnega novinarskega vira*, so bili do te možnosti zelo odklonilni, saj se je z njo strinjalo 10% vprašanih ali manj, le na Finskem je 39% vprašanih dejalo, da bi razkritje vira lahko bilo sprejemljivo.

Samo ena dostopna raziskava se je stališč novinarjev o varovanju vira lotila kvalitativno: intervjuvani ameriški novinarji so bili skoraj soglasni, da bi prelomljena obljuba nepopravljivo škodila njihovemu ugledu in verodostojnosti, o razkritju pa bi premislili, če bi jim vir posredoval napačne informacije, a so obenem poudarili, da bi jih k takemu premisleku lahko prisilile le skrajne okoliščine, morda pa tudi te ne (Kimball, 2011: 44–45).

Metodologija

Pravne študije o varstvu zaupnih virov večinoma obravnavajo zaščitne zakone v posameznih državah (npr. Nichols, 1983; Alexander in Cooper, 1997; Fernandez, 2014; Schoenfeld, 2014). Nekateri avtorji so izvedli primerjalne raziskave pravnih ureditev na področju zaščite vira (npr. Wallace, 2009), drugi so se ukvarjali z izbranimi vidiki sodnih postopkov, recimo prakso sodišč glede tehtanja javnega interesa (Abramowicz, 2008). Številne analize so se osredotočile na posamezne sodne primere (npr. Fargo, 2010; Jones, 2013), nekatere tudi na civilnopravno odgovornost novinarjev, ki so prelomili dogovor o zaupnosti (npr. Alexander, 1993). V zadnjih letih raziskovalno pozornost priteguje dilema širjenja pravice novinarjev do zaščite vira na ustvarjalce v novih medijih (npr. Docter, 2010; Mackey, 2011; Turner, 2012; Martin in Fargo, 2013).

Normativni akti Sveta Evrope in Evropske unije tvorijo izhodišče za analizo pravice novinarjev, da ne izdajo svojih virov, podrobnejše opredelitve pa je mogoče najti v sodni praksi ESČP. Ker sistematične analize relevantnih normativnih aktov in sodne prakse ESČP na področju varstva zaupnih virov v dostopni strokovno-znanstveni literaturi ni, se prvo raziskovalno vprašanje glasi: *Kako je varstvo novinarjevih zaupnih virov opredeljeno v normativnih aktih Sveta Evrope in Evropske unije ter kakšna je sodna praksa Evropskega sodišča za človekove pravice?* Nanj odgovarjava s kvalitativno analizo dokumentov (gl. Bryman, 2001: 381), tj. normativnih aktov Sveta Evrope in Evropske unije ter sodb ESČP, v katerih se je razsojalo o upravičenosti varovanja zaupnega novinarskega vira.¹

¹ Pregled sodb ESČP na področju varovanja zaupnega vira je dostopen na http://www.echr.coe.int/Documents/FS_Journalistic_sources_ENG.pdf, celotna besedila pa na <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#>.

Zaupni viri so za kakovostno, zlasti preiskovalno novinarstvo lahko ključnega pomena, vendar njihovo pravno varstvo v Sloveniji po mnenju Društva novinarjev Slovenije ni ustrezno urejeno, zato se “pogosto dogaja, da se novinarji, ki v uradnih postopkih nočejo razkriti svojega vira, predati neobjavljenih zapiskov in posnetkov ali neuporabljenih fotografij, lahko sklicujejo le na kodeks in so izpostavljeni pritiskom organov pregona” (UO DNS, 2014). Da bi na podlagi analize normativnih aktov Sveta Evrope in Evropske unije ter sodne prakse ESČP glede varstva zaupnih virov lahko sklepala o primerljivosti (in ustreznosti) slovenske zakonodaje, zastavlja drugo raziskovalno vprašanje: *Kakšna je normativna ureditev varstva novinarjevih zaupnih virov v slovenskem pravnem prostoru?* Tudi na to vprašanje odgovarjava s kvalitativno analizo dokumentov, tj. relevantnih normativnih virov v slovenskem pravnem prostoru.

V novinarsko-komunikološki literaturi obstajajo študije o opredelitvah zaupnosti v nekaterih etičnih kodeksih, internih medijskih politikah, učbenikih oziroma normativnih etičnih smernicah (npr. Son, 2002; Sheehy, 2010; Duffy in Freeman, 2011; Duffy, 2014), vendar mnogi etični kodeksi normo zaupnosti izpuščajo (gl. npr. Carney, 2012). Ker novinarskoetičnega presojanja novinarjev tudi sicer ni mogoče enačiti z zapisi v kodeksih (gl. npr. Berkowitz in Limor, 2003), saj so ti le eden od mnogih dejavnikov, ki pri premisleku o etičnem ravnanju vplivajo na oblikovanje novinarjevih stališč (Voakes, 1997: 21), je smiselno analizirati tudi vrednote in stališča novinarjev, čeprav tudi njihov vpliv na ravnanje oziroma obnašanje ni neposreden, ampak poteka prek vedenjskih namer (o tem gl. v Musek, 2000: 208–209).

Raziskovanje novinarskih stališč o varovanju zaupnega vira je bilo doslej omejeno predvsem na ankete (npr. Weaver in Wilhoit, 1986; Meyer, 1989; McMane, 1993; Deuze, 2002a, 2000b; Weaver, 1996), pri čemer novinarji zaradi metode zaprtega anketnega vprašalnika z omejenim naborom odgovorov stališč niso mogli pojasniti. Ker so ankete preverjale tudi druge vrednote in stališča, so temi zaupnosti namenile malo pozornosti. Da bi pridobila bolj poglobljen vpogled v stališča novinarjev o tem, v katerih okoliščinah – če sploh – bi kljub obljubi zaupnosti razkrili vir, postavljava tretje raziskovalno vprašanje: *Katera merila bi pri odločanju, ali ima prednost ohranitev zaupnosti vira ali javni interes za njegovo razkritje, uporabili novinarji in zakaj?*

Pri tem vprašanju uporabljava metodo polstrukturiranih intervjujev s 15 novinarji, ki pri pokrivanju tem s področij politike in gospodarstva uporabljajo zaupne vire ter delajo v uredništvih slovenskih medijev – tiskanih (Delo, Dnevnik, Večer, Finance in Mladina), televizijskih (TV Slovenija in POP TV) in spletnih (Planet Siol.net). Polstrukturirani intervjuji so primerni, ker omogočajo aktiven, odprt dialog, v katerem spraševalec ohranja nadzor nad pogovorom (Deacon in dr., 1999: 65). Med novembrom 2014 in aprilom

2015 jih je izvedel Igor Vobič s Katedre za novinarstvo na Fakulteti za družbene vede Univerze v Ljubljani. Bili so posneti in nato zapisani², v povprečju so trajali po 70 minut, ker so poleg vprašanj o razkritju zaupnega vira obsegali tudi druge problemske sklope na temo zaupnih virov.³ Da bi intervjuvanci izrazili čim bolj pristna stališča, jim je bila obljubljena zaupnost, saj novinarji nasploh neradi govorijo o svojih zaupnih profesionalnih odnosih (gl. npr. Carlson, 2011: 39). Zato rezultate predstavlja tako, da intervjuvanci niso prepoznavni. Posnetki in prepisi intervjujev so bili med recenzentskim postopkom na voljo glavnemu uredniku revije Teorija in praksa.

Rezultati z razpravo

Varstvo novinarjevih zaupnih virov v normativnih aktih Sveta Evrope in Evropske unije ter v sodni praksi ESCP

Organi Sveta Evrope in Evropske unije štejejo varstvo novinarjevih virov za pomemben pogoj uveljavljanja svobode tiska⁴, zato so vsebino pravice novinarjev do varstva njihovih virov opredelili v več normativnih aktih.

Odbor ministrov Sveta Evrope (Council of Europe, Committee of Ministers, 2000) je tako sprejel Priporočilo št. R (2000) 7 državam članicam o pravici novinarjev, da ne razkrijejo svojih virov informacij, v katerem je zapisal, da je zaščita novinarjevih virov informacij temeljni pogoj za svobodo medijev. Države članice bi morale po mnenju Odbora ministrov v svojih nacionalnih predpisih in praksi poskrbeti za izrecno in jasno zaščito pravice novinarjev, da ne razkrijejo informacij o identifikaciji vira. Pravico do nerazkritja vira je dopustno omejiti le pod pogoji iz drugega odstavka 10. člena Evropske konvencije o človekovih pravicah (EKČP). Razkritje identitete zaupnega vira informacij se lahko novinarjem naloži le, če za to obstaja prevladujoč javni interes (angl. *overriding requirement in the public interest*) in če so okoliščine, ki narekujejo razkritje, zadosti pomembne in resne (angl. *if circumstances are of a sufficiently vital and serious nature*).

Parlamentarna skupščina Sveta Evrope (Council of Europe, Parliamentary Assembly, 2011) je v Priporočilu 1950 (2011) – Varstvo novinarjevih virov zapisala, da je zaščita novinarjevih virov informacij temeljni pogoj za opravljanje novinarskega dela, kot tudi za uveljavljanje pravice javnosti do obveščenosti. Novinarji so v današnjem času vse pogosteje prisiljeni

² Na podlagi posnetkov sta intervjuje zapisali študentki novinarstva Katarina Bulatović in Sanja Gornjec.

³ Gl. članek I. Vobiča in M. Poler Kovačič ter članek M. Kalin Golob in N. Logar v tej številki revije.

⁴ Izraz svoboda tiska, ki ga uporablja v tem prispevku, se nanaša na svobodo tako tiskanih kot tudi vseh drugih medijev. Tako v teoriji kot sodni praksi je namreč ostal v uporabi tudi po nastanku radia, televizije in interneta.

k razkritju svojih virov, ti pritiski pa so pogostejši v državah članicah, ki nimajo jasno zakonsko urejenega varstva novinarjevih virov. Parlamentarna skupščina sklepno poudarja, da je pravica novinarjev, da ne razkrijejo svojih virov informacij, njihov poklicni privilegij, ki je namenjen spodbujanju virov, da novinarjem razkrijejo pomembne informacije, ki jih brez zagotovljene pravice, da ostanejo anonimni, ne bi razkrili. Parlamentarna skupščina Odboru ministrov tudi predlaga, naj pozove tiste države članice, ki v svoji zakonodaji še ne določajo pravice novinarjev, da ne razkrijejo svojih virov informacij, da sprejmejo ustrezno zakonodajo, ki bo skladna s sodno prakso ESČP in Priporočilom Odbora ministrov št. R (2000) 7.

O pravici novinarjev, da ne izdajo svojih virov, je stališče zavzel tudi Evropski parlament. V Resoluciji o zaupnosti novinarjevih virov in pravici javnih uslužbencev do razkritja informacij (European Parliament, 1994) je poudaril, da je pravica do zaupnosti novinarjevih virov pomemben pogoj za kakovostno obveščanje javnosti. Tudi Evropski parlament izraža zaskrbljenost nad številnimi napadi na novinarsko poklicno zaupnost in poziva države članice, ki še ne priznavajo novinarske poklicne zaupnosti, naj to vprašanje zakonsko uredijo, saj bodo le tako lahko pripomogle k izboljšanju dostopa do informacij njihovih državljanov.

Podrobnejšo opredelitev vsebine in dometa pravice novinarjev, da ne izdajo svojih virov, pa najdemo v sodni praksi ESČP. V sodbi Goodwin proti Združenemu kraljestvu⁵ (ECtHR, 1996) je ESČP zapisalo, da je zaupnost novinarjevih virov temeljni pogoj za uveljavljanje svobode tiska. Brez varstva zaupnosti novinarjevih virov bi bilo tisku onemogočeno ali bistveno oteženo opravljanje njegovega dela, ki se kaže v obveščanju javnosti o zadevah, ki so v javnem interesu. Novinarjem so namreč njihovi viri pogosto pripravljeni zaupati informacije, ki jih ti potrebujejo pri svojem delu, le pod pogojem, da ostanejo anonimni. Če novinar, bodisi da se za to odloči prostovoljno ali pa ga v to prisilijo organi pregona ali sodišče, razkrije identiteto svojega vira, čeprav mu je pred tem obljubil anonimnost, izgubi zaupanje ne le tistega vira, katerega identiteto je v nasprotju z njunim dogovorom razkril, temveč tudi vseh drugih morebitnih virov, ki bi mu v prihodnosti lahko posredovali informacije, ki jih potrebuje pri svojem delu, pa tega ne bodo storili, ker novinarju ne zaupajo, da bo njihovo identiteto ohranil skrito. Novinar, ki mu njegovi viri ne zaupajo, pa ostane brez informacij, zaradi česar svojega dela preprosto ne more več korektno opravljati. S tem sta prizadeti tako njegova pravica do posredovanja obvestil in idej kot tudi pravica javnosti do obveščeniosti, ki skupaj tvorita pravico do svobode izražanja iz 10. člena EKČP.⁶

⁵ Sodba ESČP Goodwin proti Združenemu kraljestvu, št. 17488/90 z dne 27. 3. 1996.

⁶ Kot izhaja iz prvega odstavka 10. člena EKČP, svobodo izražanja sestavljajo (1) svoboda mišljenja,

Vsak poseg v novinarjevo pravico do varstva njegovih zaupnih virov, torej vsako prisiljenje novinarja k temu, da organom pregona, sodišču ali pa širši javnosti razkrije identiteto svojega vira, po mnenju ESČP pomeni poseg v svobodo izražanja. Pri tem pa je treba poudariti, da niti svoboda izražanja niti pravica do varstva novinarjevih virov nista absolutni, kar pomeni, da je pod določenimi pogoji obe navedeni pravici dopustno omejiti, pri čemer se za dopustnost omejevanja tako ene kot druge pravice zahteva izpolnitev enakih pogojev. Ti pogoji so opredeljeni v drugem odstavku 10. člena EKČP, ki določa, da je pravico do svobode izražanja dopustno omejiti, (1) če je omejitev določena z zakonom, (2) če sledi legitimnemu cilju⁷ in (3) če je nujna v demokratični družbi.⁸ Če so ti pogoji izpolnjeni, mora novinar na zahtevo organov pregona ali sodišča svoj vir razkriti. Če tega ne stori, ga smejo organi pregona k razkritju vira prisiliti s sankcijami, pri čemer se tako njihovo ravnanje, če sankcije niso nesorazmerno stroge, šteje za dopustno omejitev svobode izražanja.⁹

V zadevi *Sanoma Uitgevers B. V. proti Nizozemski*¹⁰ (ECtHR, 2010) je ESČP obravnavalo primer, v katerem je neki časopis poročal o nezakoniti avtomobilski dirki, ki je potekala na obrobju nizozemskega mesta Hoorn. Časopis je z dovoljenjem organizatorja dirke objavil tudi fotografije s kraja dogodka, na njegovo zahtevo pa je v prispevku prikril identiteto udeležencev dirke. Policija pa je prišla do informacij, da naj bi na dirki sodelovali tudi storilci ropa, ki se je zgodil v tistem času, v skladu s čimer so od urednika časopisa zahtevali, naj jim izroči fotografije in ves drug material, ki se je nanašal na poročanje o navedeni dirki. Urednik časopisa je to zahtevo zavrnil, zaradi česar je tožilstvo odredilo njegovo aretacijo. Ko je tudi preiskovalni sodnik, ki sicer po nizozemskem pravu ni bil pristojen za odločanje o zadevi, izrazil mnenje, da interesi kazenske preiskave pretehtajo nad interesi uredništva časopisa glede zaščite novinarjevega vira, je urednik časopisa policiji in tožilstvu izročil zahtevane podatke.

ESČP je pritožbi časopisa ugodilo in razsodilo, da je Nizozemska v

(2) svoboda sprejemanja obvestil in idej ter (3) svoboda posredovanja obvestil in idej. Svoboda posredovanja obvestil in idej predstavlja aktivno komponento pravice do svobode izražanja, pravica do sprejemanja obvestil in idej pa njeno pasivno komponento. Zelo podobno pravico do svobode izražanja opredeljuje 39. člen Ustave Republike Slovenije.

⁷ *Drugi odstavek 10. člena EKČP taksativno našteva legitimne cilje, za katere si mora prizadevati poseg v svobodo izražanja. To so varnost države in njene ozemeljske celovitosti, javna varnost, preprečevanje neredov ali kaznivih dejanj, varovanje zdravja ali morale, varovanje ugleda ali pravic drugih ljudi, preprečitev razkritja zaupnih informacij ter varovanje avtoritete in nepristranskosti sodstva.*

⁸ *Navedene pogoje oziroma teste za ugotavljanje, ali je bila omejitev svobode izražanja v konkretnem primeru dopustna ali ne, je ESČP v svoji sodni praksi podrobneje opredelilo z vzpostavitvijo ustreznih podtestov. Za podrobnejšo obravnavo teh podtestov oziroma natančnejših kriterijev za ocenjevanje dopustnosti poseganja v svobodo izražanja glej na primer Bergant (2014) in Čeferin (2013).*

⁹ *O tem širše Harris, O'Boyle in Warbrick (2009: 466–67).*

¹⁰ *Sodba ESČP Sanoma Uitgevers proti Nizozemski, št. 38224/03 z dne 14. 9. 2010.*

konkretnem primeru nedopustno prekršila pritožnikovo pravico do svobode izražanja. Po mnenju ESČP v konkretnem primeru ni bil podan pogoj zakonske določenosti omejevanja svobode izražanja iz drugega odstavka 10. člena EKČP. Pomembno jamstvo, da ne pride do neupravičenega razkritja novinarjevih virov, je namreč taka zakonska ureditev, po kateri o razkritju tajnih novinarjevih virov odloči sodišče ali drug neodvisen organ v postopku (tožilstvo ne spada med neodvisne organe, saj je ena od strank v kazenskem postopku), ki je vnaprej predpisan z zakonom. Ta organ mora pretehtati, ali je javni interes glede razkritja vira v konkretnem primeru pomembnejši od interesa medija, da se vira ne razkrije. To tehtanje mora temeljiti na vnaprej določenih kriterijih in mora vključevati tudi oceno, ali je mogoče cilj, zaradi katerega je poseg določen, doseči z manj intenzivnim posegom, kot je razkritje novinarjevega vira. Za nujne primere pa mora biti določen postopek, v katerem se pred zasegom gradiva izloči tisto novinarsko gradivo, ki vsebuje podatke o novinarjevih zaupnih virih. Le v takem primeru je po mnenju ESČP poseg v pravico novinarjev do neizdaje njihovega vira določen z zakonom v smislu drugega odstavka 10. člena EKČP.

Da lahko le intenziven javni interes pretehta nad varstvom novinarjevega zaupnega vira, je ESČP odločilo tudi v zadevi Nordisk film & TV A/S proti Danski¹¹ (ECtHR, 2005). V tej zadevi je ESČP soglašalo z danskimi sodišči, ki so televizijski hiši naložila, da mora razkriti identiteto domnevnih pedofilov, katerih izjave je novinar posnel v oddaji o pedofiliji na Danskem. ESČP je soglašalo z danskimi sodišči o tem, da je interes otrok, morebitnih prihodnjih žrtev pedofilov, pomembnejši od varstva zaupnosti virov in svobode tiska. V tej sodbi je ESČP tudi poudarilo, da je novinarjev vir le tista oseba, ki novinarju prostovoljno zaupa določene informacije, ne pa tudi tisti, katerega izjavo novinar posname na skrivaj, brez njegove vednosti.

Iz navedenih primerov izhaja, da je v evropskem pravnem prostoru od novinarjev le izjemoma dopustno zahtevati, naj razkrijejo svoje vire. Novinar je dolžan razkriti svoje vire le pod pogojem, da za to obstaja intenziven javni interes, ki je v konkretnem primeru pomembnejši od interesa novinarja, da svojega vira ne izda. Da so novinarji dolžni razkriti svoje vire, sme odločiti le sodišče ali drug neodvisen organ v postopku, ki je vnaprej predpisan z zakonom. Tehtanje, ali je javni interes za razkritje vira v vsakem posameznem primeru pomembnejši od svobode tiska, mora temeljiti na vnaprej določenih kriterijih in mora vključevati tudi oceno, ali je mogoče cilj, zaradi katerega je poseg določen, doseči z manj intenzivnim posegom, kot je razkritje novinarjevega vira. Za nujne primere pa mora biti določen postopek, v katerem se pred zasegom gradiva izloči tisto novinarsko gradivo, ki vsebuje podatke o novinarjevih zaupnih virih.

¹¹ Sodba ESČP Nordisk Film & AS proti Danski, št. 40485 z dne 8. 12. 2005.

Normativna ureditev varstva novinarjevih zaupnih virov v slovenskem pravnem prostoru

Pravico novinarjev, da ne izdajo svojega vira, v slovenskem pravnem prostoru izrecno omenja le en predpis, in sicer Zakon o medijih (ZM), ki v drugem odstavku 21. člena določa: "Urednik, novinar ali avtor prispevka niso dolžni razkriti vira informacij, razen v primerih, ko to določa kazenska zakonodaja."

Citirana določba ZM je blanketna norma, ki se pri opredelitvi pogojev, pod katerimi so uredniki, novinarji in drugi avtorji prispevkov¹² dolžni razkriti svoj vir, sklicuje na "kazensko zakonodajo". V zvezi s tem je treba poudariti, da je "kazenska zakonodaja" generičen pojem, ki zajema vse predpise s področja kazenskega prava, torej, če naštejeva najpomembnejše med njimi, Kazenski zakonik (KZ-1), Zakon o kazenskem postopku (ZKP) in Zakon o odgovornosti pravnih oseb za kazniva dejanja (ZOPOKD). Gotovo bi morale biti pri opredelitvi pogojev za tako pomemben poseg v svobodo tiska, kot je prisiljenje novinarja k razkritju njegovih virov, bolj določno navedeno, kateri predpis naj bi te pogoje opredeljeval.

Analiza predpisov, ki spadajo v tako imenovano kazensko zakonodajo, pa pokaže, da je za opredelitev obveznosti novinarjev kot oseb, ki morajo organom pregona in sodiščem v kazenskih postopkih dajati podatke o dejstvih, s katerimi so seznanjene, relevanten predvsem ZKP. Ta določa, pod katerimi pogoji smejo organi pregona zbirati informacije, pomembne za tek kazenskega postopka. Vendar pa niti ZKP niti kateri drug predpis s področja kazenskega prava novinarjem ne priznava pravice, da zavrnejo morebitno zahtevo organov pregona ali sodišča za razkritje svojih virov. Nasprotno, iz posameznih določb ZKP izhaja, da so novinarji, tako kot vse druge osebe (razen izjem, med katere, kot bo razvidno iz nadaljevanja tega prispevka, novinarji ne spadajo), organom pregona in sodiščem dolžni posredovati podatke, ki so pomembni za izvedbo kazenskega postopka, in da iz tega niso izvzeti niti podatki, ki bi lahko pripeljali do razkritja novinarjevega vira.¹³

ZKP tako v peti alineji prvega odstavka 236. člena določa, da so dolžnosti pričanja oproščeni "odvetnik, zdravnik, socialni delavec, psiholog ali kakšna

¹² V nadaljevanju bova za vse tri navedene osebe uporabljala izraz novinarji.

¹³ V tem prispevku se osredotočava predvsem na obravnavo morebitne obveznosti novinarjev, da razkrijejo vir, ki jim je posredoval podatke, na podlagi katerih so pripravili svoj prispevek v medijih. Če gre za podatke, ki so z zakonom opredeljeni kot zaupni, lahko vir s takim ravnanjem uresniči znake kaznivega dejanja izdaje tajnih podatkov iz 260. člena KZ. V zvezi s tem pa se postavlja vprašanje, ali je novinar s tem, ko je v svojem prispevku objavil te tajne podatke, tudi sam storil navedeno kaznivo dejanje, saj je javnosti omogočil, da se s temi podatki seznanijo. V tem primeru bi lahko za sosterilca tega dejanja šteli tudi urednika medija, ki je omogočil objavo teh podatkov. O tem vprašanju glej podrobneje Gorkič (2014).

druga oseba o dejstvih, za katera je zvedel pri opravljanju poklica, če velja dolžnost, da mora ohraniti kot tajnost tisto, kar je zvedel pri opravljanju svojega poklica, razen v primerih iz tretjega odstavka 65. člena tega zakona ali če so izpolnjeni pogoji, določeni v zakonu, pod katerimi so te osebe odvezane dolžnosti varovanja tajnosti oziroma so dolžne posredovati zaupne podatke pristojnim organom”.

Pri tem je treba poudariti, da uredniki, novinarji in avtorji prispevkov ne spadajo med “druge osebe”, ki tako kot odvetniki, zdravniki, socialni delavci in psihologi niso dolžne pričati. Iz citirane določbe ZKP namreč izhaja, da so navedene “druge osebe” dolžnosti pričanja oproščene le, če zanje sicer velja *dolžnost*, da morajo kot tajnost ohraniti tisto, kar so izvedele pri opravljanju svojega poklica. Kot izhaja iz drugega odstavka 21. člena ZM, pa imajo novinarji pravico in ne dolžnost, da ne izdajo svojih zaupnih virov, zato jih ni mogoče šteti za osebe, ki so v smislu pete alineje prvega odstavka 236. člena ZKP oproščene pričanja o tem, kdo je njihov vir.

Ker torej novinarji po določbah ZKP niso oproščeni pričanja, so na glavni obravnavi dolžni odgovarjati na vprašanja sodišča in strank, torej državnega tožilca, obdolženca in njegovega zagovornika ter oškodovanca in njegovega pooblaščenca. Če katera od navedenih oseb novinarja pri njegovem zaslišanju vpraša, kdo je njegov vir, mora novinar na to vprašanje odgovoriti. Če na vprašanje ne odgovori, ga lahko sodišče po drugem odstavku 244. člena ZKP kaznuje z denarno kaznijo ali pa ga celo zapre za čas do enega meseca.

Enako velja, če policija pri novinarju opravi hišno preiskavo ali če opravi preiskavo uredništva medija, pri katerem novinar opravlja svoje delo. Tudi v tem primeru ZKP ne vsebuje določbe, ki bi policijo omejevala pri tem, katere “predmete in listine”¹⁴ sme novinarju zaseči in katerih ne, oziroma ki bi policiji nalagala, da novinarju ne sme zaseči listin, iz katerih bi izhajalo, kdo je njegov vir. V smislu 219.a člena ZKP sme policija tudi preiskati računalnike, telefone in druge elektronske naprave ter zaseči podatke, ki so shranjeni na teh elektronskih napravah, če je podana verjetnost, da elektronska naprava vsebuje elektronske podatke, “na podlagi katerih je mogoče osumljenca ali obdolženca identificirati, odkriti ali prijete ali odkriti sledove kaznivega dejanja, ki so pomembni za kazenski postopek, ali ki jih je mogoče uporabiti kot dokaz v kazenskem postopku”.¹⁵ Tudi v tem primeru ZKP ne določa nobenih omejitev za preiskavo elektronskih naprav novinarjev in uredništev medijev, prav tako ne določa nobenih omejitev, ki bi veljale za zaseg podatkov o novinarjevih virih.¹⁶

ZM torej pravico do neizdaje vira novinarjem priznava le teoretično in

¹⁴ Glej 216. in 217. člen ZKP.

¹⁵ Prvi odstavek 219.a člena ZKP.

¹⁶ Podrobneje o pravici do varstva novinarjevih virov v slovenskem kazenskem postopku glej Bergant (2014).

navidezno, ne pa praktično in učinkovito. Pri opredeljevanju vsebine te pravice se namreč sklicuje na kazenskopravne predpise, ki pa novinarjem pravice do varstva zaupnosti njihovih virov ne priznavajo.

Vendar pa bi bilo napačno sklepati, da novinarji v slovenskem pravnem prostoru nimajo pravice do varstva svojih virov. Slovenija je namreč z ratifikacijo EKČP sprejela obveznost, da bodo njena sodišča pri obravnavanju posameznih človekovih pravic in svoboščin iz EKČP upoštevala sodno prakso ESČP (Wedam Lukić, 2010: 1039). Ker iz sodne prakse ESČP, ki sva jo opisala v prejšnjem razdelku tega prispevka, izhaja, da pravica do nerazkritja novinarjevih virov temelji neposredno na pravici do svobode izražanja, kot je opredeljena v 10. členu EKČP, imajo novinarji v slovenskem pravnem prostoru pravico do varstva svojih zaupnih virov neposredno na podlagi EKČP.

Pravice do varstva novinarjevih virov pa ne zagotavlja le 10. člen EKČP, temveč tudi 39. člen Ustave Republike Slovenije, ki prav tako kot 10. člen EKČP opredeljuje svobodo izražanja. Čeprav Ustavno sodišče Republike Slovenije v sporu v zvezi z uveljavljanjem pravice do varstva novinarjevih virov še ni odločalo, ne more biti, še posebej glede na prej omenjeno zavezo Slovenije, da bodo njena sodišča pri tolmačenju pravic in svoboščin iz EKČP upoštevala merila iz sodne prakse ESČP, nobenega dvoma o tem, da bi Ustavno sodišče v takem primeru zavzelo enako stališče kot ESČP in da bi novinarjem priznalo pravico do varstva njihovih virov neposredno na podlagi 39. člena Ustave. Zato je zmotno stališče Društva novinarjev Slovenije (gl. UO DNS, 2014), po katerem se lahko slovenski novinarji pri varstvu svojih virov sklicujejo le na svoj kodeks, zaradi česar so izpostavljeni pritiskom organov pregona. Novinarji bi se lahko utemeljeno sklicevali na 10. člen EKČP in na sodno prakso ESČP, ki se nanaša na navedeno določbo, ter na 39. člen Ustave RS.

Stališča slovenskih novinarjev glede varstva zaupnih virov

Prevladujoče izhodiščno stališče intervjuvanih novinarjev je, da je treba obljubo zaupnosti spoštovati, vendar so njihova prepričanja o tem različno trdna. Močno prepričanost, da zaščita vira nima izjem, recimo kaže naslednji dvogovor:

Mišliš, da bi bilo v katerih okoliščinah dopustno prelomiti obljubo o zaupnosti?

V nobenih. [odločno]

V nobenih?

Ne, ne obstaja.

Nikoli?

Ne.

Kot glavni razlog za varovanje vira so navedli strah pred izgubo virov v prihodnosti, "ker če enkrat to narediš in se to razve, potem ne dobiš več nobene informacije, potem pač ne moreš biti več novinar". Redkeje omejen razlog je splošna moralna norma držanja obljube: "Gre tudi za neko osnovno človeško ravnanje, da če ti nekemu obljubiš in mu zagotoviš varovanje, da tega potem preprosto ne prelomiš."

Nekateri intervjuvanci načeloma sicer menijo, da je zaupnost treba varovati, a obenem priznavajo, da se z dilemo o razkritju v praksi še niso srečali. Zato kljub precej močnemu prepričanju, da je treba vir ščititi, dopuščajo možnost razkritja, niso pa znali prepoznati okoliščin, ki bi ga upravičevale. Na primer: "Mislim, da jih ni, no ... Ampak zdaj ne vem, zelo težko bi rekel, bi zdaj izpostavil situacijo, da bi pač izdal vir ..."

Le nekaj novinarjev je že na začetku pogovora ugotovilo, da zaščita vira ni brezmejna, vendar so bile utemeljitve precej splošne, na primer "takrat ko je interes javnosti večji, kot je v bistvu teža tega vira", "če ugotoviš, da igra dvojno igro in da s tem škodi javnemu interesu, da igra v interesu nekoga drugega", "po določenem času, po štiridesetih letih" ali "v zelo ekstremnih primerih". Nasploh je imela večina težave z razlagami stališč, pogosti so bili premori za premislek, recimo: "Zaupnost in izdati vir ... [razmišlja] Ja, je dopustno ... samo jaz ne vem, kje bi bil takšen primer ..."

Redki so znali konkretnije navesti okoliščine, ki bi upravičile razkritje, na primer "razni terorizmi, pedofilije", "varnost države, življenje državljanov", če "razkritje mojega vira lahko pomaga preprečiti neko oziroma ustaviti neko kaznivo dejanje", "če je ogroženo človekovo življenje" oziroma "moral bi obstajati res zelo visok interes, da bi ocenil, da obstaja neka realna nevarnost za širšo skupnost, torej neka zdravstvena, varnostna ali kakorkoli".

Intervjuvanci, ki so najprej odločno zavrnilo možnost razkritja, so stališče kasneje večinoma omilili, in sicer ko je spraševalec opisal sodno prakso ESČP¹⁷ oziroma ponudil razloge, kot sta ogroženost človeškega življenja ali vključenost vira v nelegalno dejavnost. Eden od sprva trdno prepričanih v nedopustnost razkritja je kasneje recimo dejal: "Če bi videl, da prihaja do nezakonitih dejanj, takrat pa absolutno."

Eno od podvprašanj se je nanašalo na dilemo o razkritju vira, za katerega se izkaže, da je novinarja namerno zavajal. Večina takega vira ne bi razkrila, ampak bi prekinili sodelovanje z njim, krivdo za napačno informacijo pa prevzeli nase. Na primer: "Ne, razkril ga ne bi. Preprosto bi z njim nehal sodelovati." Ali pa: "Novinar mora tudi sam prevzeti neko odgovornost. Ti ne moreš, ker te je nekdo zavedel, pa zdaj njega razstreliti javno."

Večina intervjuvancev ne pozna sodne prakse ESČP. Samo eden je nemudoma odgovoril z omembo ESČP: "Lahko citiram odločbo Evropskega

¹⁷ Zlasti primer sodbe ESČP *Nordisk Film & AS proti Danski*, št. 40485 z dne 8. 12. 2005.

sodišča, ko so razkrivali pedofilsko mrežo, ko je moral novinar pač razkriti svoj vir, ker je bilo, ne v javnem interesu, ampak kako se reče – za varnost državljanov in tako naprej ...”

Pokazalo se je tudi prevladujoče slabo poznavanje slovenskega pravnega okvira. Na primer: “Mislim, da je pač treba varovati vir, naj bo karkoli, mislim, tudi pred sodiščem nisi dolžen tega povedati, ne.” Ali pa: “Vem, da nam ni treba razkriti na sodišču, kaj dosti drugega pa v bistvu ne vem ...” Večina intervjuvanih se na podlagi izkušenj počuti dovolj zaščitene, četudi zakonodaje ne poznajo dobro. Na primer: “Jaz mislim, da smo kar v redu pokriti in zaščiteni. /.../ Jaz govorim bolj iz prakse, priznam, da se v ta normativni okvir nisem nikoli spuščal, ampak bolj iz prakse, ker sem imel že opravka s policijo in sodiščem, tožilstvom glede svojega pisanja in pri virih se hitro neha pogovor. Ne silijo vate. Vpraša te, kdo je bil tvoj vir, mu rečeš, veste, da vam tega ne bom razkril, in zaključijo in gre naprej. Ni, da bi tukaj kdorkoli silil vate glede česar koli.” In podobno: “So kdaj prišli kaki kriminalisti, mene ne, ampak [priimek sodelavca] spraševati, kdo je kak vir, kje ste to dobili. Potem malo znoriš in rečeš, da tega pa ti ni treba povedati, in to je to.”

Redki intervjuvanci so bili do zakonodaje kritični in so predlagali spremembe, na primer: “Imam podobno mnenje kot Društvo novinarjev, ker dejansko bi moralo biti varovanje anonimnosti vira v zakonodaji bolj opredeljeno, se pravi v Zakonu o medijih in pa v Zakonu o kazenskem postopku. Skratka, da bi bilo varovanje anonimnosti vira zapisano v samem zakonu. V obeh, ker, kot veste, so nekateri poklici opredeljeni, kjer jim je poklicna molčičnost uzakonjena. Novinarji niso. To bi bilo smiselno, da bi tudi novinarji imeli možnost skozi zakon zaščititi vir.” Toda kritičnost ni nujno povezana s stališčem, da je treba zakone spremeniti. Recimo intervjuvanka, ki meni, da zaščita virov nima pravnega varstva, ne vidi potrebe po spremembi zakonodaje: “Nimamo nobene pravne podlage za to. Imamo podlago v svojih ... torej v kodeksu, ki je itak cehovski dokument. /.../ Pravna podlaga ne bi škodila, ampak ne vem pa, če je nujno potrebna.”

Sklep

Analiza in primerjava varstva zaupnih virov v normativnih aktih Sveta Evrope in Evropske unije ter v sodni praksi ESČP z normativno ureditvijo v slovenskem pravnem prostoru je pokazala, da – za razliko od Ustave in EKČP – novinarjem pravico do varstva njihovih virov ZM jamči le navidezno, ZKP pa jo celo izrecno odreja. Po najinem mnenju sta zaradi odsotnosti določb o učinkovitem varstvu pravice do varstva novinarjevih virov oba navedena predpisa v nasprotju tako z 39. členom Ustave kot tudi z 10. členom EKČP. Zakonska ureditev bi bila skladna z Ustavo in EKČP le pod pogojem, če bi se peta alineja prvega odstavka 236. člena ZKP spremenila tako, da bi tudi

novinarji spadali med osebe, ki so oproščene pričanja, seveda le glede vprašanja razkritja njihovih virov in pod pogojem, da intenziven javni interes ne pretehta nad varstvom novinarjevega zaupnega vira.¹⁸ Spremeniti pa bi morali tudi 216. in 217. člen ZKP, ki bi morala določati, da se novinarju ne sme zaseči listin, iz katerih bi izhajalo, kdo je njegov vir, in pa 219.a člen ZKP, ki bi moral pri preiskavi elektronskih naprav novinarjev in uredništev medijev opredeljevati ustrezne omejitve, ki bi veljale za zaseg podatkov o novinarjevih virih.

Druga možnost za uskladitev slovenske zakonodaje glede vprašanja varstva novinarjevih virov z Ustavo in EKČP pa bi bila, da se varstvo novinarjevih virov, o katerem govori drugi odstavek 21. člena ZM, opredeli kot dolžnost in ne kot pravica, kot je to določeno zdaj. Drugi odstavek 21. člena ZM bi se lahko glasil: "Urednik, novinar ali avtor prispevka ne smejo razkriti vira informacij, razen v primeru, če intenziven javni interes ne pretehta nad varstvom novinarjevega zaupnega vira." V takem primeru bi bil novinar upravičen zavrniti pričanje o tem, kdo je njegov vir, tudi na podlagi zdaj veljavne določbe pete alineje prvega odstavka 236. člena ZKP, ki med osebe, ki so oproščene pričanja, šteje tudi "druge osebe", če izpovedujejo o dejstvih, za katera so izvedele pri opravljanju svojega poklica, če zanje velja poklicna dolžnost varstva zaupnih podatkov. V tem primeru pa bi morali tako, kot je zgoraj predlagano, spremeniti še 216., 217. in 219.a člen ZKP.¹⁹

Prevladujoči začetni odgovori novinarjev, da obljube zaupnosti ni dopustno prelomiti, na prvi pogled izkazujejo deontološki pristop k moralnemu presojanju, po katerem je dolžnost – torej dano besedo – treba spoštovati brez izjem. To se zdi presenetljivo, saj je za novinarsko prakso, podvrženo pritiskom po ekonomski učinkovitosti, bolj kot brezkompromisna kantovska etika dolžnosti značilen utilitarizem, ki presoje prilagaja okoliščinam oziroma predvidenim posledicam (gl. npr. Christians, 2007). Vendar se je pokazalo, da zagovarjanje dolžnosti ni rezultat sistematičnega presojanja oziroma privzema izbrane etične teorije, ampak je povezano predvsem z individualno skrbjo za lasten novinarski ugled, od katerega je odvisno pridobivanje virov v prihodnosti. Ta pogled pa ni skladen z deontološko etiko, po kateri je dejanje moralno, če je narejeno iz dolžnosti same, ne pa zaradi pričakovanih učinkov (Kant, 1993: 81). Stališča novinarjev tako temeljijo zlasti na pragmatični etiki (o tem gl. Merrill, 1997: 55–59), o čemer priča tudi ugotovitev, da so nekateri prvotne odgovore spreminjali, ko so jim bila zastavljena podvprašanja.

Novinarstvo v Sloveniji se sooča s krizo etike ter z nižanjem standardov in upadom kakovosti novinarskega dela (gl. Poler Kovačič, 2014: 121–22).

¹⁸ Sodba ESČP *Nordisk Film & AS proti Danskii*, št. 40485 z dne 8. 12. 2005.

¹⁹ Za spremembe zakonodaje na tem področju se zavzema tudi *Tratnik* (2010).

Toda demokracija ne more dobro delovati brez etičnega, kakovostnega novinarstva. Državljeni potrebujejo novinarje, ki bodo neodvisno in kritično nadzirali oblast ter poročali o zadevah v javnem interesu. Ko v nekaterih primerih tega cilja ni mogoče uresničiti drugače kot s sklicevanjem na zaupne vire, novinarji smejo obljubiti zaupnost, vendar ne nepremišljeno in neutemeljeno; navsezadnje je ena glavnih značilnosti novinarskega sporočila prav možnost, da naslovnik preveri navedeno in sam presodi o verodostojnosti, kar pa navedba vira onemogoča. Uporaba neimenovanega vira novinarju tako nalaga še večjo odgovornost, saj informacij, ki se izkažejo za sporne, ne more pripisati viru, kot je to mogoče v običajnih novinarskih praksah (Carlson, 2011: 38–39).

Zato je nujno, da novinarji poznajo tako samoregulacijski kot pravni okvir in da znajo na tej podlagi v konkretnem primeru začrtati meje, ki ločujejo upravičeno obljubo zaupnosti od neutemeljene ter zato nepotrebne in nelegitimne. Toda kot so pokazali intervjuji, novinarji nimajo dovolj novinarskoetičnega in pravnega znanja, saj njihove presoje o obljubi zaupnosti in zaščiti vira temeljijo predvsem na občutku in manj na strokovno utemeljenih merilih. A je obenem treba ugotoviti, da v nekaterih primerih tudi etična in pravna znanja ne bodo dovolj, da bi se izognili dilemi o razkritju vira, in sicer ko so pogoji za upravičeno obljubo zaupnosti izpolnjeni, vendar po drugi strani obstaja (močan) interes javnosti za razkritje vira. Rešitev takih dilem pa ni mogoče predvideti vnaprej, saj morajo biti – tako v pravu kot novinarski etiki – podvržene testu javnega interesa v konkretnih okoliščinah primera. Ustrezna pravna ureditev, učinkovita novinarska samoregulacija in dobro strokovno znanje novinarjev so pri tem ključnega pomena.

LITERATURA

- Abramowicz, David (2008): Calculating the Public Interest in Protecting Journalists' Confidential Sources. *Columbia Law Review* 108 (8): 1949–1990.
- Alexander, Laurence B. (1993): Civil Liability for Journalists Who Violate Agreements of Confidentiality with Sources. *Newspaper Research Journal* 14 (3/4): 45–59.
- Alexander, Laurence B. in Leah G. Cooper (1997): Words That Shield: A Textual Analysis of the Journalist's Privilege. *Newspaper Research Journal* 18 (1/2): 51–71.
- Bergant, Katarina (2014): Kazensko pravni vidiki delovanja preiskovalnih novinarjev. Doktorska disertacija. Ljubljana: Pravna fakulteta.
- Berkowitz, Dan in Yehiel Limor (2003): Professional Confidence and Situational Ethics: Assessing the Social-Professional Dialectic in Journalistic Ethics Decisions. *Journalism & Mass Communication Quarterly* 80 (4): 783–801.
- Boeyink, David E. (1990): Anonymous Sources in News Stories: Justifying Exceptions and Limiting Abuses. *Journal of Mass Media Ethics* 5 (4): 233–246.

- Bryman, Alan (2001): *Social Research Methods*. Oxford: Oxford University Press.
- Carlson, Matt (2011): Whither Anonymity? Journalism and Unnamed Sources in a Changing Media Environment. V Bob Franklin in Matt Carlson (ur.), *Journalists, Sources, and Credibility: New Perspectives*, 37–48. New York, London: Routledge.
- Carlson, Matt (2012): *On the Condition of Anonymity: Unnamed Sources and the Battle for Journalism*. Urbana, Chicago, Springfield: University of Illinois Press.
- Carney, Damian (2012): Truth and the Unnamed Source. *Journal of Media Law* 4 (1): 117–145.
- Čeferin, Rok (2013): *Meje svobode tiska: Analiza sodne prakse Ustavnega sodišča Republike Slovenije in Evropskega sodišča za človekove pravice*. Ljubljana: GV Založba.
- Christians, Clifford G. (2007): Utilitarianism in Media Ethics and Its Discontents. *Journal of Mass Media Ethics* 22 (2/3): 113–131.
- Day, Louis A. (2000): *Ethics in Media Communications: Cases and Controversies*. Belmont: Wadsworth.
- Deacon, David, Michael Pickering, Peter Golding in Graham Murdock (1999): *Researching communications: a practical guide to methods in media and cultural analysis*. London: Arnold.
- Deuze, Mark (2002a): *Journalists in the Netherlands: An Analysis of the People, the Issues and the (Inter-) National Environment*. Amsterdam: Aksant Academic Publishers.
- Deuze, Mark (2002b): National News Cultures: A Comparison of Dutch, German, British, Australian, and U.S. Journalists. *Journalism and Mass Communication Quarterly* 79 (1): 134–149.
- Docter, Sharon (2010): Blogging and Journalism: Extending Shield Law Protection to New Media Forms. *Journal of Broadcasting & Electronic Media* 54 (4): 588–602.
- Duffy, Matt J. (2014): Anonymous Sources: A Historical Review of the Norms Surrounding Their Use. *American Journalism* 31 (2): 236–261.
- Duffy, Matt J. in Carrie P. Freeman (2011): Unnamed Sources: A Utilitarian Exploration of their Justification and Guidelines for Limited Use. *Journal of Mass Media Ethics* 26 (4): 297–315.
- Fargo, Anthony L. (2010): What They Meant to Say: The Courts Try to Explain *Branzburg v. Hayes*. *Journalism & Communication Monographs* 12 (2): 64–137.
- Fernandez, Joseph M. (2014): 6. Journalists' Confidential Sources: Reform Lessons from Recent Australian Shield Law Cases. *Pacific Journalism Review* 20 (1): 117–137.
- Frost, Chris (2000): *Media Ethics and Self-Regulation*. Harlow: Longman.
- Gorkič, Primož (2014): *Izdaja tajnih podatkov in mediji – poskus razčlenitve*. *Pravna praksa (priloga)* (42/43): I–VIII.
- Harris, David, Michael O'Boyle in Colin Warbrick (2009): *Law of the European Convention on Human Rights*. Druga izdaja. Oxford: Oxford University Press.
- Jones, RonNell Andersen (2013): Rethinking Reporter's Privilege. *Michigan Law Review* 111 (7): 1221–1282.

- Kant, Immanuel (1993): *Kritika praktičnega uma*. Ljubljana: Društvo za teoretsko psihoanalizo.
- Kimball, Michele Bush (2011): Granting Sources Anonymity Requires Complex Process. *Newspaper Research Journal* 32 (2): 36–49.
- Mackey, Aaron (2011): Two Recent Cases Highlight Tension in Applying Shield Law to New Media. *News Media & the Law* 35 (3): 26–28.
- Martin, Jason A. in Anthony L. Fargo (2013): Rebooting Shield Laws: Updating Journalist's Privilege to Reflect the Realities of Digital Newsgathering. *University of Florida Journal of Law & Public Policy* 24 (1): 47–96.
- McMane, Aralynn Abare (1993): Ethical Standards of French and U.S. Newspaper Journalists. *Journal of Mass Media Ethics* 8 (4): 207–218.
- Merrill, John C. (1997): *Journalism Ethics: Philosophical Foundations for News Media*. New York: St. Martin's Press.
- Meyer, Philip (1987): *Ethical Journalism: A Guide for Students, Practitioners, and Consumers*. Lanham: University Press of America.
- Musek, Janek (2000): *Nova psihološka teorija vrednot*. Ljubljana: Educy.
- Nichols, John E. (1983): Swedish Shield Law and Its Impact on Criminal Justice in Sweden. *Journalism Quarterly* 60 (2): 253–261.
- Poler Kovačič, Melita (2014): *Novinarska etika v izobraževanju, stroki in znanosti na Slovenskem*. V Karmen Erjavec in Melita Poler Kovačič (ur.), *50 let študija novinarstva na Slovenskem*, 109–134. Ljubljana: FDV.
- Schoenfeld, Gabriel (2014): Time for a Shield Law? *National Affairs* (19): 87–99.
- Sheehy, Michael W. (2010): Study Examines Unnamed Source Policies at The Washington Post. *Newspaper Research Journal* 31 (1): 84–96.
- Smith, Ron F. (1999): *Groping for Ethics in Journalism*. Ames: Iowa State University Press.
- Son, Taegy (2002): Leaks: How Do Codes of Ethics Address Them? *Journal of Mass Media Ethics* 17 (2): 155–173.
- Turner, Stephanie B. (2012): Protecting Citizen Journalists: Why Congress Should Adopt a Broad Federal Shield Law. *Yale Law & Policy Review* 30 (2): 503–519.
- Voakes, Paul S. (1997): Social Influences on Journalists' Decision Making in Ethical Situations. *Journal of Mass Media Ethics* 12 (1): 18–35.
- Wallace, Stuart (2009): The Journalist – Source Relationship in Context: A Comparative Review of US and English Law. *Common Law World Review* 38 (3): 268–294.
- Wasserman, Edward (2005): A Critique of Source Confidentiality. *Notre Dame Journal of Law, Ethics & Public Policy* 19 (2): 553–571.
- Weaver, David (1996): Journalists in Comparative Perspective: Backgrounds and Professionalism. *Javnost/The Public* 3 (4): 83–91.
- Weaver, David H. in G. Cleveland Wilhoit (1986): *The American Journalist: A Portrait of U.S. News People and Their Work*. Bloomington: Indiana University Press.
- Wedam Lukić, Dragica (2010): Vpliv odločitev ESČP na odločanje Ustavnega sodišča. *Podjetje in delo* (6/7): 1039–1046.

VIRI

- AP News Values & Principles. Dostopno preko <http://www.ap.org/company/news-values>, 27. 11. 2014.
- Council of Europe, Committee of Ministers (2000): Recommendation No. R (2000) 7 of the Committee of Ministers to member states on the right of journalists not to disclose their sources of information. Dostopno preko <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=342907&Site=CM>, 15. 1. 2015.
- Council of Europe, Parliamentary Assembly (2011): Recommendation 1950 (2011) – The protection of journalists' sources. Dostopno preko <http://assembly.coe.int/Main.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta11/EREC1950.htm>, 15. 1. 2015.
- DNS in SNS (2010): Kodeks novinarjev Slovenije. Dostopno preko http://www.razsodisce.org/razsodisce/kodeks_ns_txt.html, 27. 11. 2014.
- ECtHR (1996): Case of Goodwin v. The United Kingdom (Application no. 17488/90): Judgment. Dostopno preko <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57974>, 6. 4. 2015.
- ECtHR (2005): First Section Decision as to the Admissibility of Application no. 40485/02 by Nordisk Film & TV A/S against Denmark. Dostopno preko <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#%22fulltext%22:%22Nordisk%20Film%20&%20AS%22,%22itemid%22:%22001-71885%22>], 6. 4. 2015.
- ECtHR (2010): Case of Sanoma Uitgevers B.V. v. The Netherlands (Application no. 38224/03): Judgment. Dostopno preko <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#%22fulltext%22:%22Sanoma%20Uitgevers%22,%22itemid%22:%22001-100448%22>], 6. 4. 2015.
- European Parliament (1994): Resolution on confidentiality for journalists' sources and the right of civil servants to disclose information. The Official Journal of the European Communities. 18. januar 1994 (44/34). Dostopno preko http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=OJ:JOC_1994_044_R_0019_01&from=EN, 15. 1. 2015.
- IFJ (1954/1986): Declaration of Principles on the Conduct of Journalists. Dostopno preko <http://www.ifj.org/about-ifj/ifj-code-of-principles/>, 27. 11. 2014.
- Kazenski zakonik (KZ-1). Uradni list RS, št. 55/2008, 66/2008, 39/2009, 91/2011. Dostopno preko <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlurid=20082296>, 10. 4. 2015.
- Konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin (EKČP). Uradni list RS, št. 33/1994. Dostopno preko <http://www.uradni-list.si/1/content?id=69322>, 6. 4. 2015.
- Raad voor de Journalistiek (2010): Leidraad. Dostopno na <http://www.rvdj.nl/leidraad>, 22. 11. 2014.
- Sindicato dos Jornalistas (1993): Código Deontológico dos Jornalistas. Dostopno preko <http://www.jornalistas.eu/?n=24>, 22. 11. 2014.
- The Guardian (2011): Editorial Guidelines: Guardian News & Media Editorial Code. Dostopno preko <http://www.theguardian.com/info/guardian-editorial-code>, 22. 11. 2014.
- Tratnik, Andreja (2010): Korak naprej pri varovanju pravice novinarjev do nerazkritja vira informacij. Dostopno preko <http://mediawatch.mirovni-institut.si/bilten/seznam/38/viri/print.html>, 15. 1. 2015.

UO DNS (2014): Vir v trenutku, ko je razkrit, ni več vir. 7. januar 2014. Dostopno preko <http://novinar.com/6178>, 16. 10. 2014.

Ustava Republike Slovenije. Uradni list RS, št. 33/1991-I, 42/1997, 66/2000, 24/2003, 69/2004, 68/2006. Dostopno preko <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=199133&stevilka=1409>, 9. 4. 2015.

Zakon o kazenskem postopku (ZKP). Uradni list RS, št. 63/1994,70/1994, 72/1998, 6/1999, 66/2000, 111/2001, 56/2003, 43/2004, 101/2005, 14/2007, 68/2008, 77/2009, 91/2011, 47/2013, 87/2014. Dostopno preko <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=20068&stevilka=296>, 10. 4. 2015.

Zakon o medijih (ZM). Uradni list RS, št. 35/2001, 62/2003, 60/2006, 47/2012. Dostopno preko <https://www.uradni-list.si/1/content?id=76040>, 9. 4. 2015.

Zakon o odgovornosti pravnih oseb za kazniva dejanja (ZOPOKD). Uradni list RS, št. 59/1999, 12/2000, 50/2004, 65/2008, 57/2012. Dostopno preko <https://www.uradni-list.si/1/content?id=51152>, 10. 4. 2015.

individualni, toda ne tudi institucionalni razmisleki in pomanjkanje izobraževanja na tem področju.

Ključni pojmi: novinarski viri, nadzor, uredniška politika, zaščita komuniciranja, zaščita virov

UDK 070:34(497.4)

Rok ČEFERIN, Melita POLER KOVAČIČ: PROTECTION OF JOURNALISTS' CONFIDENTIAL SOURCES: LEGAL REGULATION AND VIEWS OF SLOVENIAN JOURNALISTS

Teorija in praksa, Ljubljana 2015, Vol. LII, No. 4, pg. 631-650

The main goal of this article is to research how the protection of journalists' confidential sources is defined in the normative documents of the Council of Europe and the European Union, what is the case law of the European Court of Human Rights, and what is the normative regulation of source protection in Slovenia. The authors state that in the European legal arena it is allowed to demand that a journalist reveal a secret source only exceptionally, when there is intense public interest, and they suggest changes in the Slovenian legislation. Analysis of the relevant legal documents and case law is combined with the method of semi-structured interviews with 15 journalists. The interviewees have different views on whether revealing a confidential source is admissible; the prevalent one is that the promise of confidentiality should be respected unless the circumstances are exceptional.

Keywords: confidential news sources, source protection, case law, European Court of Human Rights, mass media law, journalists' views, journalism ethics

UDK 81'38:070.41(497.4)

Monika KALIN GOLOB, Nataša LOGAR: LANGUAGE CHOICES IN NAMING CONFIDENTIAL SOURCES OF INFORMATION: FROM HISTORY TO CONTEMPORANEITY

Teorija in praksa, Ljubljana 2015, Vol. LII, No. 4, pg. 651-669

The article discusses references to confidential sources of information in journalism using already affirmed phrases, so-called automatism. The findings of the analysis of Slovenian 19th century newspapers are supplemented with information on the contemporary use of automatism, as confirmed with in-depth interviews by journalists themselves and shown by